

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Соціально-гуманітарний факультет/
Кафедра психології та соціальної роботи

ДУДАР Софія Юріївна

**Соціально-психологічні механізми політико-ідеологічного самовизначення
молоді / Social and psychological mechanisms of political and ideological self-
determination of youth**

спеціальність: 231 – Соціальна робота
освітньо-професійна програма – Соціальна робота

Кваліфікаційна робота

Виконала студентка групи
СР-41
С.Ю. Дудар

Науковий керівник:
ст. викладач М.В. Підгурська

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту

«__» _____ 20__ р.

Завідувач кафедри

_____ А.Н. Гірняк

ТЕРНОПІЛЬ-2024

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДІ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1. Специфіка формування політичного самовизначення молоді	6
1.2. Особливості становлення політичного потенціалу молоді	12
Висновки до розділу 1	17
РОЗДІЛ 2. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ У ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ	18
2.1. Соціальні чинники, що формують політико-ідеологічну культуру молоді	18
2.2. Перспективи становлення політичної суб'єктності молоді часів Інтернету	23
2.3. Шляхи долучення молоді до політичного процесу	33
Висновки до розділу 2	36
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДІ	38
3.1. Напрямки підвищення політичної активності молоді	38
3.2. Заходи, що сприяють політико-ідеологічному самовизначенню	41
Висновки до розділу 3	44
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Проблеми молоді, особливості її політичного самовизначення займають у житті будь-якої держави особливе місце. Молодь серед інших соціально-демографічних груп є найактивнішою учасницею політичних процесів у суспільстві. Здатність молодого покоління впливати зміни у політичній системі суспільства неодноразово демонстрували події нашої буремної історії. Потреба в комплексному вивченні соціально-психологічних механізмів політичного та ідеологічного самовизначення молоді головно зумовлена її роллю в житті суспільства та ступенем участі у тих перетвореннях, які відбуваються на даному етапі поступу України. Проблема самовизначення, у тому числі політико-ідеологічного, відноситься до розряду тих проблем суспільного розвитку, які ніколи не втратить своєї значущості, оскільки відображають сутність, закономірності та особливості існуючого в суспільстві механізму, що забезпечує збереження та оновлення соціально-політичного досвіду, спадкоємність та зміну норм, цінностей та інститутів.

Молодь є соціальною базою та головним соціальним ресурсом поступу держави. Майбутнє України багато в чому залежить від домінуючої у молодіжному середовищі моделі політичної соціалізації. Велика кількість досліджень, що присвячені питанню політичного та ідеологічного самовизначення молоді, жодною мірою не свідчить про вичерпаність вивчення цієї проблеми. Справа в тому, що чинники та компоненти цієї системи перебувають у процесі перманентного розвитку. Це, у свою чергу, потребує конкретизації понятійно-категоріального апарату, вдосконалення та створення моделей, що відповідають новим параметрам політичного буття. Цим і зумовлено актуальність нашого бакалаврського кваліфікаційного дослідження.

Стан вивчення проблеми. Проблеми політичного й ідеологічного самовизначення молоді здавна привертала увагу філософів та мислителів. Це

знайшло свій відбиток у творах Конфуція, Платона, Аристотеля, Цицерона, ідеях К. Гельвеція, Ж.-Ж. Руссо, Т. Гоббса, Г. Спенсера та ін. У середині минулого століття з'являються перші систематизовані дослідження політичного самовизначення. Сучасні дослідження в галузі соціальної психології, соціології та політології охоплюють аспекти, що пов'язані з вивченням чинників, що впливають на залученість та відчуженість молоді від політичного життя. Зростає зацікавленість вітчизняних вчених у об'єктивних соціальних та соціально-психологічних факторах, які визначають політичний вибір та ідентифікацію як окремих осіб, так і соціальних груп (Є. Головаха, Л. Карамушка, Н. Паніна, М. Пірен, М. Боришевський, О. Киричук, Л. Орбан, В. Татенко, М. Головатий, М. Гуцалова, Г. Коваль, С. Корсакевич, О. Лісовець, М. Перепелиця, Г. Циганенко, Р. Сторожук, М. Слюсаревський, М. Шваб, О. Ярема та ін. (див. [1-51])). Тож актуальним постає вивчення соціально-психологічних чинників, які сприяють формуванню активної позиції серед молоді у громадсько-політичному житті. Така необхідність самовизначення пов'язана з усвідомленням політичної обстановки в суспільстві, розвитком стійких політичних та ідеологічних уподобань, а також особистою автономією в електоральних рішеннях та у ідеологічному і політичному виборі загалом.

Об'єктом дослідження є процес політико-ідеологічного самовизначення молоді. **Предметом дослідження** – соціально-психологічні механізми самовизначення молоді в політико-ідеологічній сфері.

Метою дослідження є розкриття змісту, з'ясування структури та особливостей функціонування соціально-психологічних механізмів, які лежать в основі політико-ідеологічного самовизначення молоді.

Для досягнення мети поставлено **завдання**:

- 1) дослідити специфіку особливості формування політичного самовизначення молоді;
- 2) показати чинники, що формують політико-ідеологічну культуру молоді;

3) виявити перспективи формування політичної суб'єктності молоді часів Інтернету;

4) намітити напрямки підвищення політичної активності молоді.

Методологічно дослідження ґрунтується на системному, структурно-функціональному, діяльнісному, комплексному підходах. Застосовувалися такі **методи дослідження**: соціально-політичне моделювання, аналіз, синтез, дедукція, індукція, порівняльно-історичний метод, моделювання, експертна оцінка, опитування.

Наукова новизна і теоретична значущість дослідження у тому, що робота розширює горизонти вивчення питання політичного й ідеологічного самовизначення молоді, її соціалізації та способів долучення до політичного життя. Виявлені особливості, висновки та узагальнення можуть бути використані як база для подальшого вивчення політичного самовизначення молоді. **Практична значущість дослідження** – на основі опрацьованих механізмів формуються навички громадянськості та окреслюється особистісне ставлення до політичного життя суспільства на ранніх стадіях становлення молоді особистості. Отримані висновки можуть бути застосовані у діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування, а також політичних партій, молодіжних та інших громадських організацій, засобів масової інформації.

Структура бакалаврського кваліфікаційного дослідження. Робота складається з вступу, висновків, трьох розділів з висновками до кожного, списку 51 опрацьованого літературно-наукового джерела. Загальний обсяг дослідження склав 53 сторінки, основний текст містить 45 сторінок. Результати дослідження висвітлені в авторській публікації у вигляді тез доповіді.

РОЗДІЛ 1

ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНЕ САМОВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДІ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Специфіка формування політичного самовизначення молоді

Якісно новий вимір політичного простору сучасної України суттєво впливає на процеси політичної соціалізації громадян, їхню участь у політичному житті країни. Трансформаційні процеси кардинально змінили соціально-економічні та політичні відносини, викликали кризу ціннісних орієнтацій у суспільстві, девальвацію моральних орієнтирів, деформацію механізмів загальної та політичної соціалізації. Реалії сучасного періоду не могли не позначитися на системі політичної соціалізації, яку ми розуміємо як відкриту систему, цілеспрямовано створювану і керовану суспільством і політичну систему. Сучасна політична система виявилася не в змозі повновагомо виконувати одну з найважливіших своїх функцій – функцію політичної соціалізації громадян, особливо молоді.

«Тему політичного самовизначення, політичної участі, політичної суб'єктності в різних контекстах розглядають сучасні науковці-психологи. Зокрема, Л. Кияшко визначає політичну участь як прояв політичної активності з метою реалізації молоддю соціальної ролі члена суспільства та впливу на політичні процеси в країні. На її думку, цей процес зумовлює необхідність засвоєння молоддю стійких принципів, переконань, норм, настановлень, мотивації і навичок політичної участі. А. Краснякова детально аналізує умови формування політичної суб'єктності як здатності усвідомлено діяти задля впливу на соціально-політичні процеси: потребу самореалізації, соціальну мотивацію і високий рівень громадянської відповідальності. Дослідниця стверджує, що саме людина своєю усвідомленою, активною діяльністю

визначає акторів політичного життя і формує поле політики. Г. Циганенко стверджує, що політико-ідеологічне самовизначення – це спроможність молоді самостійно визначати свій життєвий шлях і вирішувати основні життєві проблеми завдяки власній політичній активності, а частково це навіть суспільне примушування – по досягненні паспортної зрілості певною мірою впливати своїм волевиявленням на динаміку суспільно-економічних перетворень. Значний інтерес становлять дослідження В. Васютинського, О. Донченко, Г. Ділігенського, Д. Ольшанського, М. Слюсаревського, присвячені вивченню соціальних і соціально-психологічних чинників самовизначення особистості в контексті дослідження масової політичної свідомості та політичної поведінки. Зростає увага науковців до об'єктивних соціальних та соціально-психологічних чинників, які детермінують політичний вибір і політичну ідентифікацію як окремого індивіда, так і соціальних груп (Е. Еріксон, В. Казміренко, Л. Найдьонова, Т. Ньюком, Дж. Тернер та ін.)» [17, с. 185-186].

Розробка ефективної моделі політичної соціалізації молоді, адекватної реаліям, що формуються в суспільстві, повинна здійснюватися спираючись на зарубіжні та вітчизняні досягнення в аналізі процесу і моделей політичної соціалізації. Очевидний той факт, що багато моделей, що існують в теорії політичної соціалізації, у змінених політичних умовах перестають бути адекватними. Механізми засвоєння політичних установок та орієнтацій молоді, яка живе в умовах стабільного або трансформованого суспільства, сильно різняться, а це вимагає пошуку інших підходів і рішень теорії та практики політичної соціалізації молоді. Ефективність процесу політичної соціалізації молоді – це необхідна умова для будівництва сталої та ефективної соціальної та політичної системи. У свою чергу це є необхідним кроком на шляху успішної соціальної трансформації, пошуком якої зайнята наша країна. Актуальність вивчення політичного та ідеологічного самовизначення пов'язана і з тими результатами, яких можна досягти за її допомогою. При нормальному процесі політичної соціалізації у суспільстві забезпечується наступність передачі

політичних установок та ціннісних орієнтацій від покоління до покоління. Інтегративна наступність політичних установок та цінностей здійснюється через систему освіти, державну молодіжну політику, політичне виховання, неформальні групи та ін. Система політичної соціалізації здійснює підготовку до реалізації прав та обов'язків громадянина, до активної суспільно-політичної діяльності (див. [2-8; 12-17; 28-32; 35-43; 46-49]).

Виділимо механізми та базисну модель вивчення політичного самовизначення молоді. Особливу увагу дослідниками було приділено системному підходу, застосування якого дозволило розглянути політичну соціалізацію як процес входження людини у політичну культуру, як механізм відтворення політичної культури суспільства. При цьому ми виходили з того, що шлях до більш глибокого розуміння структури, функцій, динаміки політичної соціалізації як системи пролягає не через створення єдиної універсальної моделі, а через побудову системи моделей, що представляють політичну соціалізацію в різних ракурсах, що відтворюють різні його виміри.

В результаті порівняльного аналізу можна зробити висновок, що багато колишніх моделей політичної соціалізації в сучасних умовах перестають бути адекватними. Сильно розрізняються і механізми засвоєння політичних установок і орієнтацій молоді, яка живе в умовах стабільного або трансформованого суспільства. В той же час вивчення реального стану системи політичної соціалізації молоді дозволяє зробити висновок про те, що досягнення нею якісно нового стану стримується через наявність та загострення численних протиріч та труднощів, дефіциту теоретико-методологічного, управлінського, організаційно-правового та соціально-психологічного забезпечення.

Існуючі фундаментальні та приватно-наукові досягнення можуть послужити основою для розробки теоретичних та прикладних засад при створенні системи дослідження політичного самовизначення і соціалізації молоді. Для досягнення цієї багатоаспектної мети потрібен підхід, який міг би

забезпечити інтеграцію досягнень різних наук у галузі соціалізації. Все це визначило необхідність обґрунтування такої функції методології, яка розкривається в її інтегративній ролі для забезпечення єдності пізнання всіх рівнів досліджуваної нами проблеми та продуктивного її вирішення. Тому вчені доповнили системний підхід діяльнісним підходом, структурно-функціональною теорією, концепцією діалектичного детермінізму та ін.

Внаслідок аналізу основних підходів науки до поняття молодь, виділимо ознаки та дамо визначення даного поняття. Ознаками, що у своїй сукупності визначають поняття «молодь», є:

- 1) вікові межі та соціально-психологічні особливості;
- 2) специфіка соціального статусу, рольових функцій, соціокультурної поведінки;
- 3) процес соціалізації як єдність соціальної адаптації та індивідуалізації.

Молодь диференційована на значну кількість локально функціонуючих соціальних груп, що зумовило переорієнтацію з переважаючого підходу (єдність = однаковість) на нову концепцію – єдність у різноманітності. Цілісний підхід до молоді дозволив нам спиратися в дослідженні на уявлення про молодь як про соціальну спільноту як цілісну сукупність індивідів. Можна говорити про ту чи іншу міру участі молоді у політичній діяльності, але не про заперечення взагалі її ролі як суб'єкта політичної соціалізації.

У комплексі пропонованих підходів до вивчення соціалізації молоді значне місце приділяється вивченню механізмів соціалізації. Проаналізовані механізми становлять цілий комплекс зовнішніх впливів на поведінку та мислення людини. Обговорюючи, що механізм – це теж модель об'єкта, що вивчається, ми виділили механізми системи політичної соціалізації в окрему главу. Виняткова важливість механізмів політичної соціалізації для самовизначення молоді не заперечується дослідниками. Однак до серйозного докладного дослідження значимості цієї категорії, а також обмежень у її використанні справа не доходила. Поняття «механізм» використовувалося для

характеристики важливих, чітко окреслених, з вираженою динамікою утворень усередині системи політичної соціалізації, що мають міцні структурні та функціональні зв'язки. Такий підхід, на нашу думку, дозволяє розкрити структуру процесу соціалізації, його об'єктивні та суб'єктивні фактори, механізми, визначити сфери життєдіяльності, в яких і за допомогою яких людина стає особистістю. Механізми політичної соціалізації розглядаються як свого роду частина системи політичної соціалізації, які втілені у самій системі, у її цілісності.

Основним системотвірним елементом процесу самовизначення є соціальне середовище з його численними сферами. Не применшуючи значення досліджень взаємодії людини з соціальним середовищем (довкіллям), що перебуває в центрі уваги при дослідженні механізмів політичної соціалізації, постає необхідність введення в науковий обіг поняття «соціалізуючий простір», моделювання соціалізованого простору. Проблема створення просторової організації для становлення індивідуальності та соціалізації особистості (соціалізуючого простору) поки що не розглядалася в соціальній науці, тому нині приділяється велика увага розгляду соціалізованого простору як чинника самовизначення і політичної соціалізації молоді. Соціалізуючий простір є багатовимірним та поліфункціональним утворенням, через яке проявляється вплив усіх чинників політичної соціалізації та інших просторів на процес становлення, розвитку та самореалізації особистості. Це такий простір, у якому відбувається процес політичного та ідеологічного самовизначення і він визначає спрямованість та характер цього процесу.

Маючи на меті виділення базисної моделі вивчення політичного самовизначення молоді, неможливо обійтися без порівняльної характеристики моделей соціалізації, що передбачає виділення певних типів і концептів. При цьому ми виходили з того, що під відповідними моделями маються на увазі різні форми теоретичного вираження і фіксації знання, що історично виникає і розвивається, ті теоретичні концепції, положення, конструкції, в яких

знаходить своє концентроване логіко-понятійне вираження процес поглиблення пізнання аналізованого в дисертації явища. Аналіз дозволив зробити висновок про наявність аналітичної типології у двох її варіантах: 1) таксономічній та 2) бінарній процедурах. Не можна не відзначити відомої умовності існуючих типів політичної соціалізації, що з довільністю вибору критеріїв, використовуваних для обґрунтування типології. Обмеження, що накладаються на процес виділення моделей політичної соціалізації при їхній порівняльній характеристиці, зводяться до того, що самі типи не є вичерпними та взаємно-виключними, а, крім того, при їх створенні використовується невелика кількість засновків. Дослідники виявляють у кожному суспільстві найширший спектр типів соціалізації, причому типологія здійснюється з різних підстав. На цьому тлі бінарна типологія соціалізації виглядає краще. Вона представлена в у найширших традиціях, що утворюються на основі політичних філософій. І якщо модель «підпорядкування», що лежить в основі політичної соціалізації сягає Платона, Аристотеля, Гоббса, то друга модель – «модель інтересів» – сягає своїм корінням у традицію, пов'язану з іменами А. Сміта, Г. Спенсера. Ці ідеї були покладені в основу сучасної концепції політичної соціалізації, яка включає дві версії даного процесу в силу збереження двох класичних підходів до трактування особистості.

Продуктивним є виділення такого ряду типів політичної соціалізації, як 1) плюралістичний, 2) конфліктний, 3) гегемоністський та 4) гармонійний. Цікаві консервативна модель з трьома можливими варіантами, а також конформістська та критична модель. На відміну від існуючих типологій, при здійсненні аналізу моделей ми мали на меті виділення основної, базисної моделі, а також тих, які мають ніби периферійні функції по відношенню до основної моделі. Використовуваний нами підхід, який отримав назву концентричної моделі. У цьому руслі особливе значення на вироблення базисної моделі має аналіз політичної культури та її моделей, виконують у нашому дослідженні периферійні функції стосовно аналізованої нами моделі.

Необхідний етап моделювання системної моделі – це рівень політичної свідомості, що виконує також важливу функцію щодо основної моделі. Для нашої держави характерні три базові типи масово-політичної свідомості. Це: 1) «традиціоналісти», 2) «ліберали» і 3) «націоналісти», й інші характеристики політичної свідомості лише демонструють внутрішню неоднорідність базових типів. У стадії становлення є ще один тип масової політичної свідомості – 4) «нігілістський». Ідеї «вертикальної» та «горизонтальної» соціалізації внесли свіжий струмінь у розуміння суті політичного самовизначення молоді.

1.2. Особливості становлення політичного потенціалу молоді

Державні інститути та інституційні структури громадянського суспільства покликані ефективно вирішувати завдання щодо організації процесу передачі досвіду молодому поколінню, оптимальному включенню молоді до соціальних та політичних практик, а також забезпечити створення найбільш сприятливих умов для саморозвитку та самореалізації молодої особистості. Згідно Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (№ 2998-ХІІ від 05.02.1993 р.) [38], «молодь – це громадяни віком від 14 до 35 років. Зважаючи на такий широкий діапазон, слушним буде брати до уваги й більшу кількість факторів, які впливають на політичну соціалізацію, політичне самовизначення молоді. Адже одні молоді люди ще тільки навчаються, інші – поєднують навчання із працею або вже закінчили навчання і працюють» [38]. Отож можна припустити, що це також матиме значення для формування політичних поглядів, уподобань. «О. Бушанський, Л. Малиш, стверджують, що недоцільно обмежувати політико-психологічні дослідження такими змінними, як матеріальне становище, рівень освіти, професія тощо, тому що навіть люди з однаковими соціально-

економічними показниками можуть відрізнятися між собою за ступенем політичної активності або індивергентності» [17, с. 189-190].

Сьогодні політичні та громадські інститути створюють умови для включення молодих громадян до системи політичного життя суспільства. Зміст та спрямованість цього процесу багато в чому визначають подальшу участь молодого покоління у перетвореннях та вдосконаленні політичної та суспільної сфер. Специфіка політичної участі молоді полягає у прояві політичної активності, інтересу до вирішення політичних завдань через механізм реалізації політичних прав, що спонукають до політичної дії, а також використання тих чи інших каналів входження в політику. Важливо наголосити, що політична просвіта, політична культура молоді та, відповідно, процес політичної соціалізації багато в чому визначають її можливість та здатність до реалізації своїх громадянських прав, політичних установок та інтересів, а також форми вираження суспільно-політичної активності.

Процес політичної соціалізації молодого покоління являє собою, з одного боку, засвоєння індивідом політичних норм і цінностей, закріплених у суспільстві, з іншого – набуття молодими громадянами політичного досвіду та цивільно-політичних орієнтацій, необхідних для участі в політичному житті. Політична соціалізація – процес, який не має «точки завершення», взаємодія людини з політичною реальністю, адаптація до нових соціально-політичних трансформацій та ускладнення вже наявних патернів поведінки тривають все життя. Проте прийнято виділяти кілька стадій процесу політичної соціалізації (первинну та вторинну), у межах яких відбуваються зміни у структурі політичної свідомості та поведінки особистості, пов'язані з віковими змінами та впливом нових чинників та агентів соціалізації. Основними агентами соціалізації, як правило, виступають сім'я, освіта, групи рівних, релігія, характер місця роботи, ЗМІ, соціальні інститути, уряд, спільнота, політичні партії та вторинні групи. Важливо, що процес формування політичного потенціалу безпосередньо пов'язаний із конкретними суспільними умовами, які

сприяють чи перешкоджають розвитку мотиваційної сили молодого покоління (рис. 1.1).

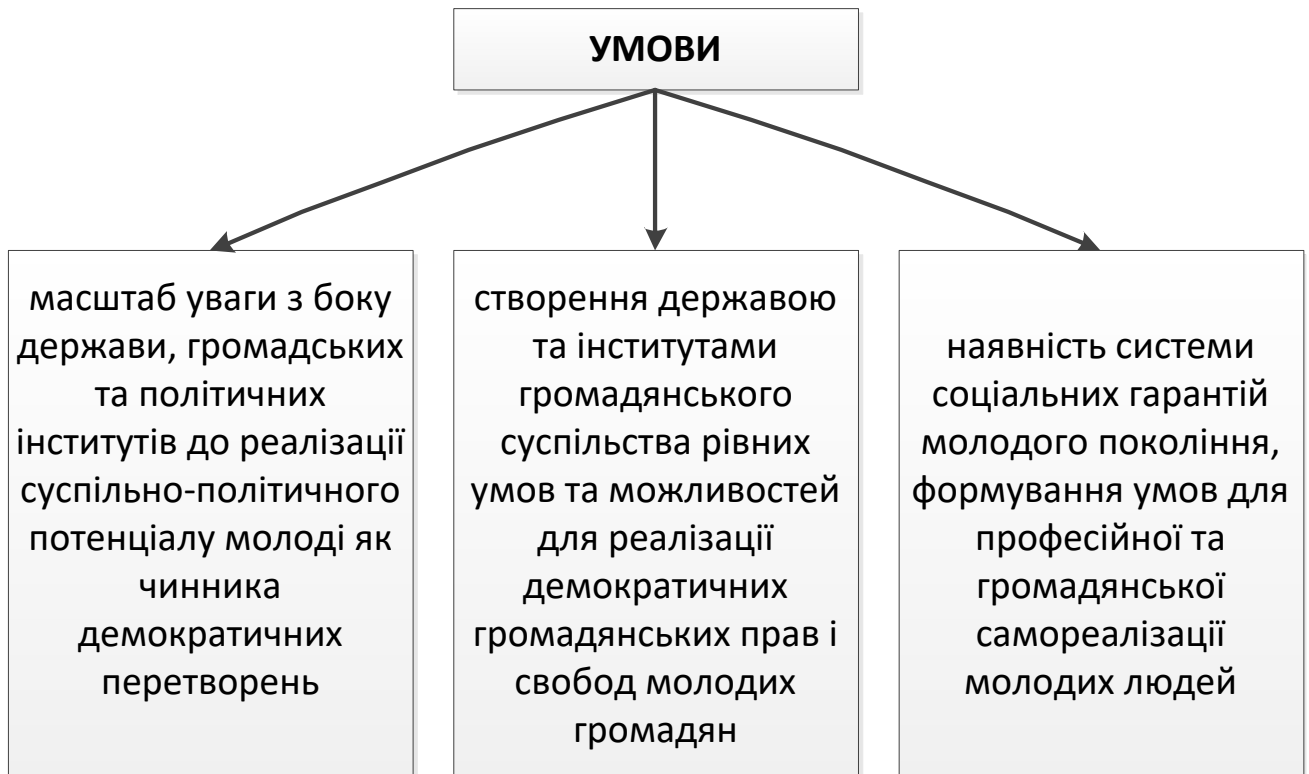

Рис. 1.1. Умови розвитку мотиваційної сили молодого покоління

Розглядаючи становище молоді у суспільстві, слід зазначити, що особливості стану та етапи розвитку суспільства істотно визначають особливості стилю життя та специфічний набір цінностей молодого покоління. Сьогодні у суспільстві «дорослі» державні, громадські та комерційні групи та об'єднання прагнуть вплинути на світогляд молоді і тим самим зміцнити та збільшити свій «символічний капітал», залучити на свій бік молоде покоління.

Не можна не відзначити той факт, що у процесі свого становлення як суб'єкта політичного життя суспільства молоді громадяни зіштовхуються із

двома основними проблемами. До першої належить особистісне досягнення поставленої мети, включаючи самопізнання і самовизначення. Багато в чому цей процес визначається індивідуальними особливостями – здібностями до різних видів діяльності, силою волі та активністю. Друга, щонайменше важлива проблема пов'язана із досягненням молоддю суспільнозначимих цілей, що передбачає необхідність освоєння нових соціальних ролей, досягнення певного соціального статусу та формування громадянських якостей. З цього випливає, що молодь одночасно є і суб'єктом, і об'єктом соціалізації, освоюючи успадковані суспільні відносини, духовні та матеріальні цінності конкретного суспільства з метою їхнього подальшого відтворення.

Певна шабель розвитку, соціальний статус, і навіть специфічні для цього віку громадський стан і діяльність визначають, з одного боку, здатність виконувати ті чи інші соціальні ролі, з другого – набір прав і обов'язків, закріплений за цим віковим шаром, визначають їх самосвідомість та рівень домагань. Періодизація життєвого шляху завжди включає нормативно-ціннісний момент, що вказує на те, які завдання має вирішити індивід, щоб своєчасно та успішно перейти до наступної фази життя та вікової категорії. Становлення молодого покоління як учасника політичної діяльності багато в чому залежить від процесу засвоєння ними соціально-політичних знань, що формуються під впливом інститутів соціалізації (родина, школа, держава, армія, ЗМІ та ін.).

У цьому доцільно розглянути ряд чинників, що визначають зміст та особливості процесу політичної соціалізації молоді:

- наслідки соціально-політичних трансформацій суспільства;
- розмитість та невизначеність загально соціальних орієнтирів;
- трансформація основних інститутів соціалізації;
- становище молоді ринку праці як пріоритетна сфера державної молодіжної політики;
- реалізація суспільно-політичної активності молоді.

Слід сказати, що молоде покоління як соціальна спільнота часто не здатне самостійно розібратися та проаналізувати зміни політичного процесу, внаслідок чого є найбільш незахищеною та потребує підтримки соціальних інститутів. Ціннісна свідомість більшості представників молоді можна охарактеризувати як роздвоєну. З одного боку, важливий вплив на внутрішню суперечливість у свідомості молодих людей має менталітет. Довгий час громадяни вважали, що держава повинна забезпечувати їх усіма соціальними благами та вирішувати різноманітні соціальні потреби: проблеми працевлаштування, соціального та медичного обслуговування, забезпечення житлом та інші. Дані традиціоналістські установки батьків природно позначаються і на свідомості підростаючого покоління. В результаті багато молодих людей вирішення своїх життєвих проблем пов'язують не з активною особистою участю в житті суспільства, а покладаються на органи державної влади, а також на статусні можливості батьків або знайомих.

З іншого боку, молодь являє собою соціальну групу, яка більш схильна до деструктивного впливу наслідків макросоціальних процесів. Молоде покоління несе у собі всі протиріччя, які притаманні суспільству загалом. Конфліктна самосвідомість нашої молоді є лише відображенням хаосу, що існує в нашому суспільному житті, а її збентеження – результат її недосвідченості. Молодь – це один із прихованих ресурсів, які є в кожному суспільстві та від мобілізації яких залежить його життєздатність.

З огляду на соціально-вікову специфіку молоді, лабільність свідомості, нестійкість політичних орієнтацій молодих людей необхідно політично виховувати, щоб вони усвідомили значущість свого становища у суспільстві та свою політичну силу. При цьому необхідно зазначити, що створення необхідних умов для реалізації молодіжного потенціалу та активного залучення молодих людей до суспільних процесів можливе лише на основі глибокого вивчення їх соціально-політичних переваг, ієрархії проблем, цілей та устремлінь.

Висновки до розділу 1

Утілення політичного досвіду попередніх поколінь, їх політичні уявлення, переконання та норми поведінки як елементи політичної культури забезпечують відтворення політичного життя суспільства на основі наступності. Орієнтація молодого покоління на досягнення суспільно значущих завдань має одночасно поєднувати принципи солідарності та критичної оцінки політичної ситуації, відданості суспільним ідеалам та незалежності суджень. Реалізація цих позицій у результаті сприятиме подолання відокремленості та крайньої диференціації молодіжної групи. Характер трансформаційних практик багато в чому визначає процеси політичного та ідеологічного самовизначення молоді. Процеси розвитку політичної свідомості підростаючого покоління продовжують протікати під впливом всієї політичної системи, включаючи інститути та агентів політичної соціалізації. У цьому випадку слід звернути увагу на функціональні характеристики процесу політичної соціалізації в сучасних умовах: а) передача новим членам політичного співтовариства властивої політичної культури, основних елементів політичної поведінки; б) перетворення деяких елементів політичної поведінки як необхідну умову суспільних змін; в) створення нової політичної культури, пов'язаної із виникненням нової політичної системи, нового незалежного суспільного устрою. Таким чином, формування політичного й ідеологічного самовизначення та політична соціалізація сучасної молоді має здійснюватися з метою повноцінної інтеграції молоді до суспільних та громадянських структур української держави.

РОЗДІЛ 2

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ У ПОЛІТИЧНЕ ЖИТТЯ

2.1. Соціальні чинники, що формують політико-ідеологічну культуру молоді

Політична адаптація молоді є одночасно і умовами, і індикатором самовизначення юні до свого місця у сучасних суспільно-політичних відносинах. Різноманітні, і особливо організаційні, форми політичного участі представників молодого покоління є свідченням політичної та ідеологічної суб'єктності молоді. Корінні внутрішні зміни в соціально-політичній системі спричинили радикальні соціально-політичні метаморфози і кризи. У ролі основного механізму в політичній соціалізації стала поставати політична адаптація, здійснюючи передачу знань та досвіду через сім'ю, неформальні групи, засоби масової інформації та молодіжні субкультури (див. [3; 21; 33; 39; 44; 51]).

Політична адаптація – це процес взаємодії соціального суб'єкта з політичною системою (її цінностями, нормами, інститутами), в ході та результаті якого відбувається трансформація його ціннісної системи, зміна його ставлення до основних суб'єктів політичного життя (державним структурам та громадським організаціям), а також пристосувальна зміна політичної поведінки адаптанта відповідно до його статусних характеристик. Політична адаптація молоді є суперечливою та болісною. Багато в чому перебіг цього процесу зумовлений низкою об'єктивних чинників: формою державного управління, за якої відсутні реальні механізми залучення суспільства до політичного процесу, відсутністю авторитетних політичних та професійних громадянських асоціацій, здатних каналізувати громадську активність, у тому числі й молодіжну.

Молодь опинилася в складних умовах, що характеризуються тим, що далеко не всім представникам сучасного молодого покоління вдається зреалізувати свій адаптивний потенціал через різке обмеження можливостей соціальної мобільності в сучасних соціально-економічних умовах, і в результаті ми спостерігаємо такі характерні прояви порушення процесу розвитку молоді, як порушення відтворення життєвих сил, невизначеність можливостей життєвого старту та самореалізації молоді, ціннісно нормативна невизначеність, а також невизначеність ідентичності.

Суперечливий характер формування політичної свідомості молоді зумовлений також тим, що на сучасному етапі ще не завершилося становлення нової системи цінностей: блоки старих і нових демократичних цінностей не тільки не утворюють єдиного цілого, а часто протистоять один одному, що особливо яскраво проявилось після повномасштабної агресії проти України, яка підкріплена ідеологією збереження старого нормопорядку. Констеляція такого роду чинників створює зовнішні бар'єри політичної адаптації суспільства та молоді як його сегмента, що виділяється на підставі вікової ознаки. У структурі бар'єрів політичної адаптації чинники соціетального рівня є мінімальними.

Поряд із недовірою до політичних інституцій країни у свідомості значної частини молодих людей дозріває розуміння цінності української держави. Разом із розумінням частиною молоді важливості молодіжної самоорганізації є і небажання брати особисту участь навіть у тих молодіжних організаціях, які мають відстоювати їхні корпоративні інтереси. Загалом доброзичливе ставлення молоді до ідеї демократії заперечується неприйняттям її вітчизняної «олігархічної» версії, що стала усталеною після здобуття незалежності.

Система позитивних соціальних цінностей і орієнтирів, що формується у свідомості молоді, створює сприятливу морально-психологічну атмосферу, яка сприяє залученню її до політичних та державних процесів. З іншого боку, амбівалентність політичної свідомості значної частини молоді створює сприятливі умови для маніпулювання її свідомістю, особливо в період

виборчих кампаній. Певною мірою цим фактом пояснюється підвищений інтерес до молодіжної проблематики всіх основних політичних сил країни, що виявився останнім часом, які розраховують перетворити цей стратегічний електоральний ресурс із потенційно-можливого на реально існуючий.

«Результати опитування, проведеного соціологічною групою *Рейтинг 25* жовтня 2020 р. (у день місцевих виборів), засвідчили, що попри зусилля партійних лідерів, політичних технологів, агітаційних груп спеціалістів найактивніше голосувала не молодь, а люди віком старше 50 років (частка таких виборців становила 56%). Загалом серед усіх виборців, які мали б голосувати, людей віком від 50 років і старше було 45%. Отже, найменш активно на місцевих виборах виявилася молодь. Лише 11% із тих, хто прийшов на вибори, були люди віком 18-29 років (у загальній структурі виборців їхня частка – 18%). Серед причин неявки виборців на дільниці соціологи виділили з-поміж інших такі: старші люди не йшли на вибори через стан здоров'я, а молодь у день виборів мала багато справ, була зайнятою. Зазначимо, що в цьому дослідженні взяли участь українці віком від 18 років і старше з усіх областей, крім тимчасово окупованих територій Криму та Донбасу. Загалом було опитано 8 747 осіб на виході зі 140 виборчих дільниць. Їх відбирали випадковим чином із дотриманням принципу рівномірності (похибка репрезентативності не перевищувала 1,4%). Вибори, які традиційно проводяться у вихідний день (тобто в неділю), не стали актуальною і важливою подією для більшості молодих людей. Таке громадянське право, як участь у виборчому процесі, було реалізоване кількісно незначною частиною молоді. Це може свідчити про те, що у молоді немає інтересу, мотивації, розуміння або рішучості щодо самовизначення себе як активних виборців, здатних ініціювати зміни конституційним шляхом і прямим інструментом демократії» [17, с. 188].

Одним із аспектів адаптаційної функції нашої держави, що орієнтується на ліберальну систему цінностей, є виховання громадян у дусі її сутнісних цінностей та установок. У політичній філософії лібералізму ніколи не

заперечувалися цінності добра, справедливості, чесності, поваги до праці, любові до батьківщини, сім'ї, родини, хоча при цьому утверджувалися цінності індивідуалізму, конкуренції, безпеки, космополітизму, свободи. Але цінності політичної філософії лібералізму постали із тривалого процесу історичного визрівання та боротьби за своє твердження і не суперечили загальнолюдським цінностям в умовах західної демократії. В епоху вітчизняного транзиту докорінно за дуже короткий термін були зруйновані ціннісні орієнтири та ідеологічні установки, що існували раніше, проте нові ліберальні цінності ще не повно сформувалися. Зміна політичного режиму, політичних інститутів – все це зажадало мобілізації значних сил для адаптації до сучасних умов. Адаптаційні процеси торкнулися також і молодь, початкові етапи соціалізації якої припали на переломний етап формування України, а нинішньої – на пандемію і війну.

Сучасний період загострив безліч молодіжних проблем, пов'язаних з матеріальним становищем, житловими умовами, якістю та доступністю освіти, працевлаштуванням. Для більшості населення політична адаптація почасти є примусовою, для якої характерне пасивне реагування на трансформацію умов повсякденного побутування. Водночас політичне самовизначення молоді вирізняє низка особливостей. Об'єктивно вони виражаються в нижчій політичній активності молодих людей у всіх формах (електоральній участі, організаційній та протестній діяльності) і здатності до самоорганізації, що слабо сформувалася, в політичній сфері порівняно зі старшими віковими групами. Політичне самовизначення української молоді багато в чому характеризується рисами і тенденціями, властивими політичній адаптації більшості населення. Дослідження даного феномену показало, що в молодіжному середовищі вона також переважно є примусовою, традиційною, пасивною та регресивною. Необхідно відзначити суттєвий вплив віку як однієї із статусних характеристик на об'єктивні та суб'єктивні індикатори політичної адаптації представників молодого покоління.

Політичному самовизначенню молодого покоління перешкоджають такі соціетальні чинники, як малоефективна конфігурація органів державної влади та характер їх формування (перешкоди політичної адаптації), а також відсутність впливових та авторитетних молодіжних організацій (дефіцити політичної адаптації), здатних впливати на державу. Ці чинники обґрунтовуються як зовнішні бар'єри політичної адаптації молодого покоління. Низький інтерес до політики, недостатнє визнання важливості інструментальних політичних цінностей, низькі показники впевненості в ефективності своєї політичної участі можуть розглядатися як ендегенні дефіцити. При цьому провідна роль у структурі бар'єрів політичної адаптації молоді належить зовнішнім, таким як бюрократизм існуючої системи та небезпечна соціально-політична ситуація.

В даний період за невисокої позитивної політичної активності молоді зростає рівень девіантної поведінки та злочинності в молодіжному середовищі. Існуючі нині об'єднання молоді, партії, руху користуються авторитетом і впливом серед молоді та мають стійкої соціальної бази підтримки. Ці негативні тенденції зумовили зростання молодіжного політичного екстремізму, який особливо небезпечний своєю стихійністю та жорстокістю. Тому, щоб забезпечити успішне входження молоді в політичне життя та нейтралізувати небезпечні тенденції, державі необхідно модернізувати молодіжну політику, яка розширює демократичну участь молоді у розвитку суспільства, що забезпечує права молоді в політичній та економічній сферах, що надає соціальні гарантії.

Потрібно зазначити, що політична адаптація молоді є одночасно і умовою, й індикатором демократизації суспільно-політичних відносин. Різноманітні, і особливо організаційні, форми політичної участі представників молодого покоління є показником суб'єктності молоді. Майбутнє швидше за невеликими за чисельністю молодіжними організаціями. На сьогоднішній день важко сказати, які з них виявляться більш життєздатними: корпоративно-

професійні або ті, що виникли на націоналістичному підґрунті. Різке зростання протестної активності молоді також виглядає малоімовірним, оскільки поглиблення майнової та професійної диференціації в молодіжному середовищі, а також відсутність організацій, здатних проводити великомасштабні політичні акції, знижують ймовірність таких подій. Нелегітимні групові форми політичної поведінки молоді видаються явищами флюктуаційного характеру, тому точний прогноз в оцінці їх ймовірності практично неможливий.

Явно виражене прагнення молоді до пошуку власної моделі життєвого самовизначення часто не підтримується владними структурами. Молодь, на жаль, реально не розглядалася як стратегічний ресурс у демократичному русі країни ні на державному, ні на громадському рівнях. В основному молодь опинилася на узбіччі основних трансформаційних процесів, наданої самій собі, що, природно, позначилося на характері її загальної та політичної соціалізації, формуванні громадянських якостей, соціальної та політичної поведінки.

2.2. Перспективи становлення політичної суб'єктності молоді часів Інтернету

Інтенсивний розвиток інформаційних технологій, широке проникнення медіадискурсу у політичний простір створює нові канали інтеграції молодого покоління у життя країни. У науковій спільноті усталеною стала думка, що найбільша частка користувачів електронних медіа – це молоді громадяни. Саме ця частина населення найбільш відкрита до сприйняття нових інтерактивних технологій, вільніша у виборі інформації, а також схильна до пошуку альтернатив. Концептуальні підходи аргументують, що вік молодого покоління істотно впливає на процеси його становлення та розвитку суспільно-політичного потенціалу. Проміжне становище та нестабільність місця молоді у

суспільстві, суперечливість її стереотипів та уявлень пояснюються специфікою дорослішання. Вікові межі визначають, з одного боку, коло прав і обов'язків, рівень домагань, з другого – здатність виконувати будь-яку соціальну роль і можливість брати участь у громадському і політичному житті.

Розглядаючи специфіку суб'єктної ролі молоді у політичному житті суспільства, необхідно виявити умови становлення суспільно-політичного потенціалу молодих громадян та фактори їхньої інтеграції, що сприяють активізації цього потенціалу. Аналіз показав, що у процесі формування соціально-політичних орієнтирів молоді громадяни зіштовхуються із двома суб'єктивними чинниками. Перший позначений особистісним досягненням молодим поколінням поставлених цілей та завдань. Тут ми говоримо про такі компоненти, як самовизначення, саморозвиток та самопізнання. Коло другої проблеми позначено устремліннями молодих громадян до вирішення суспільно важливих завдань. Тут, безперечно, має значення бажання освоїти нові соціальні ролі, цільові орієнтири, досягти високого соціального статусу, повно зреалізувати свої громадянські інтереси. Особливе місце серед загальновизнаних моделей займають суб'єкт-суб'єктні моделі політичної соціалізації, які поєднує ідея про активність особистості. Саме такі моделі характерні для комунікацій у суспільствах, що живуть за умов глобалізації. Особливу цінність цим моделям надає те, що їхні автори прагнуть враховувати цілісність факторів та умов входження молодого людини у світ політичного та простежити особливості процесу політичної соціалізації на різних рівнях.

У цілому нині розвитку політичної суб'єктності молоді та її інтеграцію у політичний процес впливає послідовність низки стадій (рис. 2.1).

Так, залежно від форми політичної участі та прояву рівня політичної культури молоді види її інтеграції в політичний процес можна умовно поділити на дві групи: пасивні та активні (рис. 2.2).

При цьому варто сказати, що пасивні форми участі у політичному процесі демонструє більшість молодих громадян. До пасивної участі належить

голосування на виборах, включаючи вираз позиції «проти всіх» (псування виборчих бюлетенів). У силу певної політичної апатії молоді та усвідомлення низького ступеня своєї суб'єктної ролі в політичному процесі поведінку молоді часто визначають як абсентеїстську.

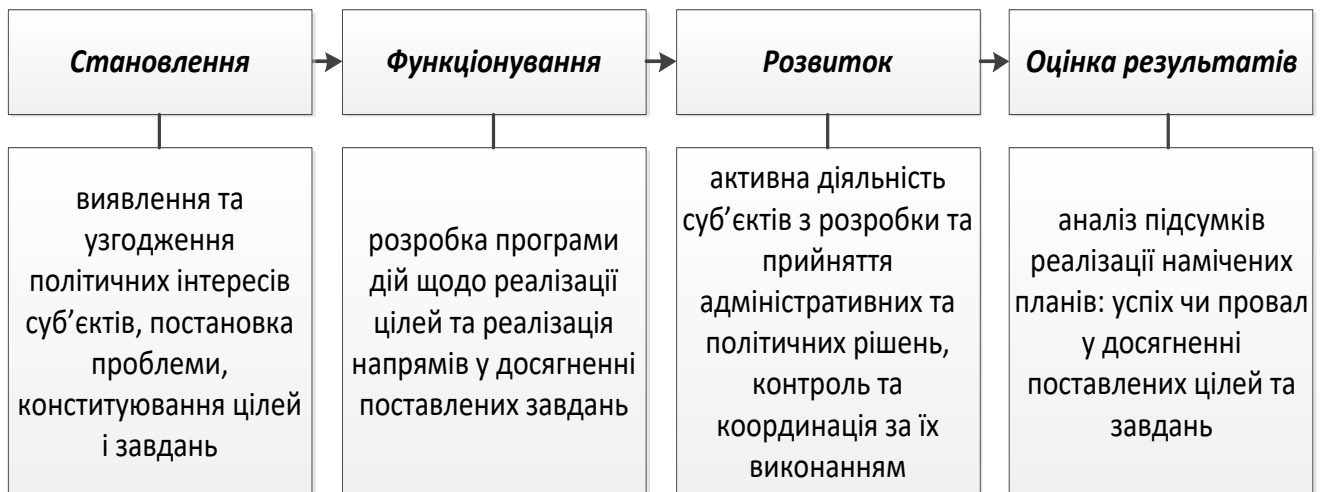

Рис. 2.1. Стадії розвитку політичної суб'єктності молоді

Існує також протиріччя між твердженнями про політичну апатію молодих, з одного боку, і свідченнями їхнього інтенсивного інтересу та сфокусованості на місцевих питаннях і на тому, яким чином глобальні проблеми позначаються на їхньому житті. Недостатнє залучення молоді до формальної політики є далеко не новим феноменом, проте нещодавні зміни в досвіді підлітків і молоді, пов'язані, зокрема, з впливом процесів глобалізації, можуть серйозно вплинути на форми політичної участі. Зміни, які відбуваються у світі пізнього модерну, можуть призвести до серйозних негативних політичних наслідків. Велика індивідуалізація досвіду у сфері освіти та трудової діяльності може призвести до послаблення механізмів політичної соціалізації, а досвід безробіття та страх втрати роботи – до падіння рівня

довіри до політичної системи, зростання підтримки вкрай правих та вкрай лівих партій і навіть до бажання використати політичне насильство.

Рис. 2.2. Моделі реалізації політичного потенціалу молоді

Сучасна молодь досить конформістськи налаштована, і це цілком можна пояснити тим, що її політична свідомість лабільна на тлі недостатнього політичного досвіду та слабкої політичної ролі агентів соціалізації. Серед важливих інститутів політичної соціалізації молодого покоління мають поставати молодіжні організації, об'єднання та інститути парламентаризму. Важливими функціями розвитку молодіжного громадського руху є активізація соціально-політичного потенціалу молодих громадян та зміцнення їхніх громадянських ідентичностей. Разом про те однією з основних проблем щодо специфіки молодіжної політики громадських об'єднань і організацій є надмірна ідеалізація даних інституційних структур. Більшість молодіжних організацій та об'єднань створюються далеко ще не з ініціативи самих молодих громадян і реалізації інтересів, хвилюючих саме молодь. Поки що більшість молодіжних організацій та рухів позбавлені міцної структурної та фінансового підґрунтя.

Ще одним важливим аспектом інституціоналізації молодіжних політичних практик є молодіжний парламентаризм. Молодіжні структури представлені молодіжними парламентами, урядами, консультативними радами тощо. Серед найперспективніших напрямів діяльності молодіжних об'єднань як інститутів політичної соціалізації молодого покоління слід назвати:

1) подання законних інтересів молодих громадян в органах державної влади та місцевого самоврядування. Основними формами тут виступають громадські приймальні, участь у проведенні моніторингів з проблем молоді та її становища у суспільстві, робота юридичних та психологічних клінік тощо;

2) розвиток законодавчих та громадянських ініціатив молоді. Засобами залучення молодих громадян до нормотворчої діяльності є підготовка та висування молодіжними інституційними структурами своїх пропозицій з актуальних питань у сфері державної молодіжної політики. Законодавчі молодіжні ініціативи впливають і на питання щодо бюджетування перспективних напрямів державної молодіжної політики, формування регіонального та місцевого бюджетів за блоком «соціальна політика» та ін.;

3) стимулювання участі молодих громадян у стратегічному соціально-економічному розвитку суспільства, області, міста. Активна участь молодіжних парламентів у реалізації державних соціально значущих програм і проєктів як загальнодержавного, так і місцевого значення, наприклад екологічні акції, соціальні акції допомоги інвалідам війни, донорська допомога, збірка дронів, плетіння маскувальних сіток тощо. У таку роботу залучаються й молодіжні громадські організації, що дозволяє акумулювати потенціал молодих громадян на місцях;

4) зреалізація кадрового потенціалу. Члени молодіжних парламентських структур беруть активну участь у діяльності органів державної влади як дублери. Практичний досвід у сфері державного та місцевого управління, а також законотворчої діяльності дозволяє їм вибудовувати власні кар'єрні стратегії та сприяє професійному зростанню в даній сфері;

5) підвищення електоральної та парламентської культури молоді. Члени молодіжних організацій займаються широкою просвітницькою роботою з молодими виборцями, спрямованої на підвищення рівня їхньої правової культури. Молодіжні організації забезпечують електоральні потреби молодих громадян у необхідній суспільно-політичній інформації через сайти та соціальні мережі Інтернету, а також регіональну пресу та телебачення. Спільно із виборчочками проводять щорічні круглі столи з активною участю студентства.

При цьому реальна та конструктивна взаємодія молодіжних організацій з державними структурами ґрунтується на забезпеченні наступних принципів:

- органи влади, по-перше, несуть зобов'язання щодо просвіти молодих громадян у питаннях політичного управління, соціальної політики, законодавства, парламентської роботи тощо; по-друге, беруть на себе зобов'язання щодо створення необхідних умов для демократичного та легітимного розвитку молодіжних дорадчих інституційних структур;

- молодіжні організації мають відповідати потребам сучасного молодого покоління у реалізації своїх законодавчих та громадянських ініціатив.

Проте за пильного вивчення діяльності молодіжних організацій як суб'єктів соціалізації слід зазначити, що норми молодіжного парламентаризму швидше імітують включення молодого покоління у процес прийняття політичних рішень за відсутності реальних управлінських ресурсів.

Зазначені чинники безпосередньо відбиваються на типах політичної поведінки та участі молодих громадян у суспільно-політичних практиках. Насправді продовжує зберігатися суперечність між офіційно декларованими цілями політики молодіжних організацій та споживчим ставленням до молодого покоління контрагентів процесу її політичної соціалізації, тому молодь демонструє до цих інститутів найчастіше індиферентне ставлення і, як наслідок, дистанціюється від суспільно-політичної діяльності. Фрагментарна участь молодих громадян у діяльності молодіжних громадських організацій корелюється з рівнем їх довіри даним інститутам, а також ступенем задоволення нагальних проблем, які мають вирішити молодіжні об'єднання. Звуження конструктивного державно-цивільного діалогу, який мають підтримувати молодіжні об'єднання, призводить до формування мобілізаційного типу суспільно-політичної участі молодого покоління та споживчих орієнтацій.

Як було вже сказано, молоді громадяни не мають чіткої усталеної позиції стосовно політики, формування їхніх поглядів та орієнтацій відбувається під впливом агентів соціалізації, звідси слабка критична позиція. Кожне нове покоління засвоює досвід та цінності, вироблені попередніми поколіннями, але засвоює їх у новій історичній та соціальній обстановці, яка тією чи іншою мірою впливає на процес та результат соціалізації. Однак наростання апатії та байдужості з боку молодих людей, які проживають у розвинених країнах, супроводжується ще одним маловивченим та небезпечним процесом: активним залученням європейської молоді до діяльності терористичних та

екстремістських угруповань, які найчастіше сповідують цінності радикального ісламу. Основним інструментом вербування та пропаганди нової ідеології та нових цінностей, радикальної політичної культури та екстремістських форм політичної поведінки стають електронні ЗМІ.

Генерація та обмін контентом, залучення до інтернет-дискурсу та обговорення питань політичного життя в інтерактивному режимі в соціальних мережах та на інших комунікативних майданчиках Інтернету представляють собою нові моделі медіаактивності у політичній сфері. Кількість часу, проведеного сучасною людиною за комп'ютером, переглядом новин та викладом власної точки зору на політичні реалії, невинно зростає. З цього випливає, що електронні ЗМІ як учасники процесу соціалізації особистості часто несуть більше навантаження, аніж сім'я та школа, а в контексті політичної соціалізації їх вплив не можна недооцінити, тому що цей вид інформування має великий, часто оновлюваний контент, привабливу форму подачі та цілодобовий вплив на молодіжну аудиторію. Важливою особливістю електронних ЗМІ є можливість залучення аудиторії до діалогу за допомогою різних форм зворотного зв'язку: онлайн-коментування, голосування за матеріал, що сподобався, поширення вподобаних матеріалів через блоги та персональні сторінки в соціальних мережах. Мас-медіа були і залишаються найважливішим інститутом політичної соціалізації молоді порівняно з інститутами державної молодіжної політики, зокрема молодіжними об'єднаннями, молодіжними палатами та парламентами. Молодь йде не в політичний протест, а у свій віртуальний світ, тому увага органів влади має бути спрямована на інформаційну молодіжну політику, важливі механізми та адекватні канали трансляції у ЗМІ, інтернеті, соцмережах тощо.

Варто сказати, що для сучасного політичного процесу характерний певний феномен. У той час як цінності ліберальної ідеології більшою чи меншою мірою стають орієнтиром для політичного розвитку більшості країн світу, у країнах розвиненої демократії все з більшою тривогою говорять про

зростаючу політичну апатію молоді, про її небажання брати участь у діяльності традиційних політичних інститутів, про занепад партійної політики.

Сьогодні кіберсоціалізація розширює спектр ризиків та загроз, оскільки глобальна мережа відкриває молодим людям доступ практично до будь-якого контенту: від онлайн-бібліотеків, фільмотек, віртуальних концертних залів до сайтів, що містять інформацію маніпулятивного та деструктивного характеру. Цифрові платформи можуть бути майданчиком створення радикального молодіжного руху та нового руху дисидентів. Найбільшою небезпекою є особливий «різновид» кіберзлочинців, на сайтах яких поширюються радикальні доктрини, ведеться широка пропагандистська кампанія терористичного чи екстремістського змісту.

Агресивність інформаційного впливу нині актуалізує постійну увагу до питань впливу кібертехнологій на підростаюче покоління. Перед суспільством постала проблема формування готовності молодих громадян до протидії залученню до кіберекстремістської діяльності. До підвиду інформаційного екстремізму відносять кіберекстремізм як екстремізм, що поширюється тільки в мережі Інтернет за допомогою персональних комп'ютерів, мобільних телефонів, планшетів та ін. За цих обставин цілком об'єктивно говорити необхідність посилення державного регулювання діяльності цифрових ЗМІ, що регулюються Законом України «Про медіа». Таким чином, згідно із законодавством всі інтернет-ресурси: вебсайти, чати, електронні бібліотеки, блоги тощо прирівнюються до засобів масової інформації з відповідною кримінальною, цивільною та адміністративною відповідальністю, яку несуть традиційні ЗМІ. Законодавці обговорюють законодавчі заходи щодо попередження кібернасильства щодо дітей та кібербулінгу та посилення відповідальності за фейк-ньюс (неправдиві новини). Дані законодавчі заходи спрямовані на створення дієвого та оперативного механізму припинення розповсюдження у соціальних мережах протиправної, деструктивної та недостовірної суспільно значущої інформації. Сьогодні Інтернет є

альтернативною сферою мобілізації, яка може бути більш космополітичною за стилем та змістом. Тому серед основних напрямів оптимізації інформаційного впливу мас-медіа на молодь слід виділити профілактику протестної політичної поведінки.

Необхідно вирішувати важливі завдання щодо вдосконалення системи управління медіаосвітою, підвищення медійної грамотності та медіакультури. До структури медійно-інформаційної грамотності входять:

- 1) уміння усвідомлювати свої інформаційні потреби;
- 2) грамотно та безпечно шукати та знаходити потрібну інформацію;
- 3) оцінювати її та аналізувати з точки зору якості;
- 4) грамотно та безпечно використовувати цю інформацію;
- 5) відповідно до певних норм і правил створити та просувати свій власний контент.

Таким чином, глибока «інтернетизація» політичного та соціального життя зажадала детального перегляду комунікацій із використанням електронних медіа. Проведений нами аналіз показав, що електронні медіатехнології мають величезний арсенал з маніпуляції свідомістю та поведінкою молодого покоління, установки яких не мають чітких орієнтирів. Гіперактивний вплив електронного медіасередовища на формати соціально-політичних подій стає фактором нестабільності та кидає виклик системі національної безпеки. Сьогодні гостро постає соціальна проблема щодо пропаганди екстремізму та тероризму в соціальних мережах, деструктивного контенту та відсутності цензури в Інтернеті. Використання медіаосвітніх технологій та реалізація завдань підвищення медіаграмотності та медіакультури молодих громадян дозволять задіяти їхню креативність на користь держави та громадянського суспільства. Органи влади зацікавлені у виробленні продуктивних механізмів громадського контролю за формуванням у молодіжному середовищі духовних цінностей, що відповідають національним інтересам країни, вихованню патріотизму та громадянської відповідальності за її долю.

2.3. Шляхи долучення молоді до політичного процесу

Події останніх років свідчать про зростання рівня політичної участі молоді. Водночас вони означають проблему соціалізованого дефіциту у вихованні молоді. Сам факт такого дефіциту навряд чи в когось може викликати сумнів. Деформовані суспільні цінності, втрата традиційної моралі, переважання споживчої психології, індивідуалізму, космополітизму разом з набувшими глобального масштабу наркоманією, алкоголізмом, смертністю і спадом населення змушують закликати не просто до пошуку, а й до мобілізації громадянських сил і ресурсів, здатних протистояти навислим загрозам. Частково втрачені суспільні цінності, на яких ґрунтуються освіта та виховання молодих поколінь громадян. Адже саме політична соціалізація готує до розуміння будь-яких небезпек і загроз, які виходять із існування в нашому житті та властивої людині боротьби за владу та її бажання досягти успіху не лише праведним шляхом.

Щодо молоді соціалізаційний процес формує насамперед саме розуміння суспільних цінностей, зокрема принципів демократії, політичного вибору, життєвих установок. Тут однаково важливі і ті наукові підходи, які акцентують увагу на реаліях молодіжної політики, особливостях ювенального прошарку суспільства, і ті прогностичні ідеї, зміст яких зосереджений на молоді як медіаторі, провіднику в наше майбутнє. Але при всій варіативності підходів їх поєднує визнання того незаперечного факту, що саме молоді люди мають найліпші адаптаційні можливості, отже, будь-які соціалізаційні зусилля найбільш продуктивні на етапі становлення особистості, зростання, себто у дитячому та юнацькому віці.

Безсумнівно, молодіжна політика та місце молоді у суспільстві тісно пов'язані з основними мотивами соціалізації. Потрібний погляд на супутні їй світоглядні проблеми, пріоритети політичної ідеології, ставлення до молодого покоління як стратегічного ресурсу суспільства і держави. Такий гострий і

одночасно обережний підхід пояснюється зрозумілими причинами: традиційні інститути соціалізації – сім'я, школа, ЗВО, трудовий колектив, ЗМІ, молодіжні фракції – дуже повільно відновлюють функції, а інформаційне середовище, що стрімко змінюється, її глобальний мережевий комутатор роблять ще більш некерованими спроби повернути соціалізаційну стихію в цілеспрямоване русло. Виникає пряма потреба не лише поєднати завдання комплексного впливу на свідомість і поведінку молодих людей при одночасній локалізації соціалізаційного процесу, а й необхідність стратегічної корекції соціалізаційних траєкторій під мети державного (довгострокового та масштабного) планування.

Такі сполучені соціально-психологічні завдання і проєктивідповідають особливостям прикладної соціалізації, видові відмінності якої можна запропонувати як методологічну основу при пошуку засобів впливу на масову свідомість у тих чи інших адресні цілі. Застосовувані при цьому управлінські технології типові для соціалізаційних форм і методів, проте з урахуванням форсованого розвитку в останні роки інтернет-комунікацій, соціальних мереж переважний вплив у молодіжному середовищі все більше закріплюватиметься за ними. Новий комунікаційний простір стає як носієм нових небезпек, ризиків, і можливим захисним бар'єром з їхньої шляху. Справа тільки в тому, які соціалізаційні сили зможуть вдалі зіграти на випередження.

Електронний мережевий технократизм, віртуальна психологія близька сучасній молоді, яка більш сприйнятлива до побутового технологічного комфорту. Причому вплив бездротових мереж перетворюється ще й на яскраво виражений політичний чинник. Суспільство з появою соціальних мереж отримало нову форму політичної індустрії. Державні діячі, політичні лідери та організації терміново освоюють глобальне, безмежне за ресурсами спілкування віртуальне довкілля, здатне в рамках реального часу зібрати, об'єднати, організувати велику кількість людей у різних точках країни або планети. Освоюють вони його, природно, з прагматичними цілями, і перспективи

створюваних механізмів політичного тиску цілком зрозумілі. Нині йде накопичення досвіду, аналізуються напівсирі факти, фіксуються нерозкриті до кінця можливості мережевих мультиефектів, статистичні спекуляції на тлі політичних ігор (часто з підтасовуванням результатів опитувань громадської думки). Вивчаються соціальні страти, психологічні закономірності людської присутності в нібито вільному від суспільних умовностей світі комунікативних зв'язків. Однак якої б ідеології не дотримуватися, треба усвідомлювати, що миттєві, з ефектом прямого перебування в місці події, мережеві канали не звільняють від колишніх погроз, не гарантують особисту безпеку віртуально контактуючих людей, а багато в чому, як не парадоксально, ще й посилюють деякі моменти, що пов'язані з фізичною та політичною захищеністю. Це добре відомо фахівцям, які досконало володіють пошуковими технологіями і легко доводять всю ілюзорність і наївність уявлень про незалежність мереж від будь-якого втручання або контролю. Тут необхідно розуміти, що, по-перше, будь-який комп'ютерний фальсифікат робиться в соціальних мережах без особливих проблем. По-друге, інтереси політичної сфери обслуговуються всебічно і за відпрацьованими вже алгоритмами. По-третє, оскільки мережі зберігають у пам'яті всю інформацію, що надходить, користувачі при бажанні можуть відстежувати потреби людей, їх політичні погляди, електоральні переваги, навіть динаміку розташування зареєстрованого абонента.

Для електоральної теми важливі, зрозуміло, не механізми відстеження політичних настроїв як такі, суттєві насамперед ймовірність маніпулювання фіксованими показниками, що будує подібність фінансової піраміди з висловлювань інтернет-користувачів. Зокрема, немає жодних перешкод, щоб сформувати голосуючу аудиторію з десятків тисяч людей, згрупувати за потрібними лекалами політичні оцінки або рейтинги лідируючих імен. Спекуляції, провокації, сфабрикована громадська думка можуть повернути молодих до непередбачених рішень.

Захист дійсних цінностей від імітацій особливо важливий у тій ситуації, коли інформація не лімітована, тяжіє цейтнот і розмиті критерії вибору. Адже в інтернетівські комунікації зливаються які завгодно фантазії, відходи мисленнєвої діяльності, просто словесне сміття, і треба бути дуже системною за характером людиною, щоб звести до мінімуму ризик обдуритися і не виявитися жертвою недобросовісних чи зловмисних носіїв псевдоістин (оцінок, відомостей, доказів). Захист від подібних медіаторів – чи не найбільш відповідальна функція для самовизначення молоді. Немає готових рецептів, проте впевнений у корисності організації на правах соціальних мереж авторських (пасіонарних за духом) новоутворень, які б повели за собою політичний молодіжний електорат. Тут однаково актуальні і форма, і зміст, і особиста привабливість потенційного ватажка. Як і інші захисні сенси політико-деологічного самовизначення, правильно зорієнтована рефлексія забезпечує молоді набуття немаргінального соціального статусу, а з цим і шанс на обґрунтоване громадянське зростання та подальше життєве благополуччя.

Висновки до розділу 2

На основі узагальнення основних підходів до дослідження політико-ідеологічного самовизначення висновуємо про те, що політико-ідеологічне самовизначення – це процес, котрий передбачає формування власної ідейно-політичної позиції з позиції співвіднесення системи політичних, громадянських цінностей та ідеалів й системи індивідуальних потреб, прагнень, настановлень у процесі впорядкування власних уявлень про доцільний вибір суспільно-політичної моделі розвитку. Політико-ідеологічне самовизначення є соціально-особистісним утворенням (позицією), що розглядається як осмислений, рефлексивний результат процесу визначення світоглядних і ціннісних пріоритетів у політико-ідеологічній сфері, спирається на особистісну ціннісну

систему, зумовлюється ідейно-політичними орієнтаціями та особливостями соціального мислення, цілями, мотивами, потребами особистості. Переломити політико-психологічне відчуження молоді, можливо лише реальними проєктами політичних і соціальних інституцій, створенням для неї правових, соціальних, економічних і організаційних умов і гарантій, що забезпечують їй суб'єктне ставлення до політичної ситуації в нашій державі.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНЕ ВИВЧЕННЯ

ПОЛІТИКО-ІДЕОЛОГІЧНОГО ВИЗНАЧЕННЯ МОЛОДІ

3.1. Напрямки підвищення політичної активності молоді

На політичну поведінку молодих громадян, ступінь їх політичної активності впливають як зовнішні чинники, до яких можна віднести об'єктивні соціально-економічні умови, політичну обстановку в країні, панівний тип політичної культури, особливості державної молодіжної політики, а також внутрішні чинники, що не залежать від них, пов'язані з особливостями молоді як соціально-демографічної групи. Названі чинники можуть як сприяти розвитку політичної активності молоді, так і стримувати її. Інтерес до політики у значної частини молоді має переважно пасивний характер, оскільки, маючи загальні уявлення про політичні події в країні, значна частина молодих людей не прагне активної участі в політичному житті, проявляючи громадянську та політичну апатію. Замість мітингів і демонстрацій молодь віддає перевагу віртуальним політичним інтернет-дискусіям, політизованим ток-шоу, що являють собою своєрідну розважальну гру з поверхневим викладом учасниками своїх ідейних позицій, що приваблює певну частину молоді експресією у вираженні емоцій.

Проведене нами у 2023 році опитування дозволило оцінити зміни щодо ставлення молоді до політики (було залучено 50 студентів Західноукраїнського національного університету різних курсів). Питома вага крайніх оцінок (активна участь у політичному житті, активний інтерес та негативне ставлення до неї) практично залишається стабільно низькою, займаючи нижні позиції в рейтинговій політичній орієнтації студентства. Ці дані свідчать про те, що участь у політичному житті в шкалі ціннісних суджень, запропонованих в ході

анкетного опитування студентам, посіло останнє місце (це заняття приваблює 6% опитаних). На перше місце студенти ставлять життєвий успіх, матеріальне благополуччя, на друге – можливість самореалізації у професії, на третє – сім'ю. У реалізації своїх очікувань студенти меншою мірою розраховують на державу, ніж на власні зусилля, хоч і вважають, що вона має допомагати молодим, у тому числі у працевлаштуванні. Молодь готова більше розмірковувати про політику, аніж брати у ній участь. Серед причин та мотивів аполітичності в молодіжному середовищі опитані студенти вказали такі: невпевненість, що особиста участь може мати значення – 38%, недовіра до політиків, низький престиж їх у молоді – 26%, слабка поінформованість про політичний процес – 18%, байдужість до політики як до справи, далекої від життєвих проблем – 18%, наявність інших інтересів – 16%, дефіцит вільного часу – 12%.

Таким чином, на перший план в оцінках респондентів виходить не негативне чи байдуже ставлення до політики, а недовіра до політиків (кожен четвертий) та головне – невпевненість, що особиста участь може мати значення (два з п'яти). Це одна з головних причин того, що молодь не бачить необхідності брати участь у політичному житті, вступати до лав політичних партій та рухів, створювати власні молодіжні організації, які б змогли захистити їхні інтереси. Висновки переконують у тому, що загалом молодь навряд чи можна назвати надто політизованою. У той же час результати опитування дають підстави вважати, що певна частина молоді готова взяти найактивнішу участь у політичному житті країни, зокрема у виборах. Участь у виборах виступає найбільш чітким та показовим індикатором політичної активності загалом та електоральної активності молоді зокрема. У ході політичного самовизначення та самоорганізації, вільного вибору органів влади молодь набуває політичної суб'єктності, стає активним учасником політичного процесу. При цьому для підтримки стабільності політичної системи важливо, щоб участь молодих громадян у політиці здійснювалася не так у формі масових

стихійних акцій, як у інституційних формах, що відповідають прийнятим у суспільстві правилам «політичної гри», найважливішою з яких є участь у виборах.

Слід зазначити, що останнім часом змінилися як передвиборчі технології, організація та проведення виборів, так і суттєво трансформувалася молодіжний електорат. Якщо десять років тому превалювало негативне ставлення молоді до виборів, то останніми роками, як показує практика та результати різних опитувань, близько половини молодих громадян брали участь у виборах різних рівнів влади. Одним із чинників, що впливає на бажання молоді брати участь у виборах, є статус виборчої кампанії. Отже, електоральна активність молоді, висока лише на рівні виборів президента чи парламенту, традиційно знижується на місцевих виборах. При зіставленні відповіді питання про участь молоді у виборах проявляється суперечливість сприйняття політичної реальності. З одного боку, абсолютна більшість молодих людей переконана у необхідності виборів. Однак беззастережно визнають це лише 40% респондентів; 36% відповідають на запитання «скоріше так, ніж ні». З іншого боку, близько третини тих, хто негативно чи індіферентно ставиться до виборів, вважають цей політичний інститут неефективним, розглядаючи участь у них як марну витрату сил. Структура молодіжного електорату в основних своїх елементах збігається зі структурою електорату загалом: серед молодих виборців є ті, хто бачить сенс участі у виборах, вважаючи їх тією чи іншою мірою ефективним способом захисту своїх інтересів. Інша частина не хоче брати участь у виборах, бо не бачить у цьому сенсу, вважаючи, що її голос все одно нічого не може змінити, чи не знаходить серед партій ту, за яку хотіла б проголосувати. Абсентеїстськи налаштована молодь слабо вірить у те, що її участь у виборах може сприяти вирішенню її проблем. Серед причин, з яких громадяни, зокрема молодь, не брали участь у останніх проведених до початку війни виборах, кожен третій опитаний вказав на те, що не вірить нікому з нинішніх політиків, майже стільки ж вважає, що від його участі все одно нічого не залежатиме в

подальшому поступні країни. Кожен десятий опитаний вказав на те, що втомився від політики та від боротьби у верхах, приблизно така сама кількість не вірить у чесність результатів виборів.

3.2. Заходи, що сприяють політико-ідеологічному самовизначенню

Наведені вище результати дозволяють говорити про залежність електоральної активності від чинника довіри до політичних партій та кандидатів, які беруть участь у них, а також про самі вибори. Просвітницькі заходи сприяють тому, що молодь бере участь у виборах не просто тому, що серед близьких людей прийнято ходити на вибори або за звичкою, а усвідомлюючи свій громадянський обов'язок. Водночас дані, аналіз розмов та політичних дискусій показують, що значна частина юного електорату мало уявляє, які з партій висловлюють їхні інтереси. Далеко не завжди вони можуть чітко сформулювати та співвіднести свої політичні уподобання з тією чи іншою політичною ідеологією та програмою партії. Нерідко, будучи прихильником одних поглядів, дотримуючись ідей соціальної захищеності та соціальної справедливості, вони вважають за краще робити вибір серед партій іншої орієнтації. Частина дослідників схильна вважати, що основою політичного вибору служить лише особистість лідера партії. Ці припущення підтверджуються і результатами опитування де половина опитаних віддали свій голос на останніх виборах партії президента (43%; 254 з 425 місць). Особисті симпатії партії надають вирішальний вплив вплинув на вибір понад третини виборців, зокрема молодих, у своїй політичні інтереси, зазвичай, не усвідомлюються чи йдуть другого план. Лише третина студентів має політичні переконання (за самооцінкою), стабільно низьким (близько 6%) залишається кількість тих, хто має чітку політичну позицію.

У зв'язку з цим виникає необхідність політичної соціалізації, спрямованої на те, щоб студенти могли розбиратися в програмах партій і лідерів, мали чіткі політичні переконання, що дозволяють усвідомлено робити свій вибір і протистояти політичним маніпуляціям. Політологічна підготовка допомагає молодим виборцям розібратися у програмних заявах політичних партій та співвіднести їх зі своїми поглядами на життя, знайти у них відповіді на хвилюючі молоді питання. Студенти зазначали, що далеко не всі партії відобразили у своїх передвиборчих програмах молодіжну проблематику, питання культури та освіти, розвитку волонтерства, проблеми молоді сім'ї, популяризації здорового способу життя, тобто ті проблеми, які потенційно турбують молоді.

Значна частина молоді вважає проголошені політичними партіями гасла популістськими, оскільки не вірить у їх реалізацію на практиці. Молоді люди більшою мірою довіряють не словам, а реальним справам, тобто тому, що вже зроблено чи робиться для молоді у своєму регіоні та країні в цілому. У той же час дослідження показують, що ставлення молоді до партій та парламентських виборів продовжує залишатися скептичним. Молоді люди сумніваються в тому, що після виборів у нашій країні відбудуться серйозні зміни на краще.

Одним із факторів, що впливає на політичну активність чи пасивність молодих людей, на їхній політичний вибір, є соціальне самопочуття як інтегральна характеристика життєвих стратегій особистості. Вона відображає співвідношення між рівнем домагань та рівнем задоволення потреб, що виявляється у відношенні до навколишньої дійсності. Хороше соціальне самопочуття робить молодих людей більш терпимими до влади, до того, що відбувається в країні. Різка соціальна диференціація, відсутність упевненості у завтрашньому дні, почуття соціальної та правової незахищеності, нестійкість соціального статусу викликає у певної частини молоді протестні настрої.

Партії прагнуть відобразити ці настрої у своїх передвиборчих програмах, орієнтуючись на студентську молоді із низьким рівнем доходів, яка відчуває

незадоволеність своїм матеріальним становищем серед опитаних студентів таких 68%. Прихильниками опозиційних партій, як правило, є представники студентської молоді, яка має негативний досвід соціальної адаптації, які шукають можливість звинуватити у своїх невдачах то представників влади. Частина студентського електорату розглядає участь у виборах із споживчої точки зору. Поживним ґрунтом для соціального песимізму та обурень, підвищення рівня протестної активності є нездатність системи представництва інтегрувати інтереси тих чи інших соціальних, етнічних, релігійних тощо груп. Незважаючи на прояви нігілізму, націоналізму та екстремізму, проведені опитування поки не фіксують збільшення протестних настроїв у молодіжному середовищі. Результати виборів, хоч і викликали розчарування та недовіру молодих громадян, проте більшість опитаних (64%), за результатами дослідження не готові брати участь у акціях протесту.

Незважаючи на певні матеріальні труднощі, проблеми з житлом та працевлаштуванням, переважна більшість представників студентської молоді позитивно сприймає сучасну соціально-політичну реальність. У зв'язку з цим цілком закономірним видається позитивне ставлення половини опитаних студентів до політики, що проводиться в Україні. Опитування показало, що дві третини молодих людей хотіли б активніше брати участь у громадському житті, у тому числі в різних молодіжних організаціях і рухах, які сьогодні варіативні за спрямованістю діяльності, різноманітні за формами та механізмами програм і проектів, що реалізуються. Останнім часом більшим стає прошарок політично та громадянсько активної молоді, який включається до діяльності політичних партій пронаціоналістичної ідеологічної орієнтації, особливо у центральних та східних регіонах, що, ймовірно, спричинене війною. Виправданими є і державні інвестиції у політичне виховання молоді, оскільки це є свого роду капіталовкладенням у стабільність політичної системи.

Висновки до розділу 3

Політико-ідеологічне самовизначення є процесом відносно автономним, що передбачає формування власної ідейно-політичної позиції шляхом узгодження системи політичних та загальносуспільних цінностей і ідеалів з системою індивідуальних потреб, прагнень та установок. Це відбувається під час впорядкування особистістю уявлень про найбільш доцільний вибір суспільно-політичних моделей розвитку, а також визначення шляхів та методів їх зrealізації. Особа при цьому розглядає свою роль у здійсненні цих виборів, виражає свої оцінки щодо обраного шляху та реалізації сформованих намірів у сфері громадсько-політичного життя. Ступінь і зміст політичного становлення молодого людини, а також її самовизначення в контексті політико-ідеологічних цінностей залежать від рівня самосвідомості та самооцінки, розвитку соціального мислення та рефлексії, а також від системи ціннісних орієнтацій та компонентів особистісної готовності проявляти себе в соціально-політичній сфері. Головним елементом готовності молоді до політико-ідеологічного самовизначення є інтерес до політики.

ВИСНОВКИ

1. Молоде покоління є основним стратегічним ресурсом нації, є головним провідниками соціально-економічного та технічного прогресу, передових ідей глобалізації, забезпечує соціальну мобільність суспільства, виступає важливим джерелом ініціативи та розвитку всіх сфер суспільного життя. Творча уява, ідеали та енергія молоді мають важливе значення для забезпечення постійного руху суспільства вперед. Сьогодні політичні та громадські інститути створюють умови для включення молодих громадян до системи політичного життя суспільства. Зміст та спрямованість цього процесу багато в чому визначають подальшу участь молодого покоління у перетвореннях та вдосконаленні політичної та суспільної сфер. Специфіка політичної участі молоді полягає у прояві політичної активності, інтересу до вирішення політичних завдань через механізм реалізації політичних прав, що спонукають до політичної дії, а також використання тих чи інших каналів входження в політику.

2. Система дослідження політичного самовизначення молоді представлена кількома рівнями взаємодії людини та політичної системи. На рівні суспільства – це макросоціальні фактори, що діють на особистість; на соціально-політичному – політичні цілі та цінності передаються особистості великими та малими групами; на внутрішньоособистісному рівні як механізм політичної соціалізації виступають потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, які управляють поведінкою та свідомістю особистості в політиці. Процес політичної соціалізації молодого покоління являє собою, з одного боку, засвоєння індивідом політичних норм і цінностей, закріплених у суспільстві, з іншого – набуття молодими громадянами політичного досвіду та цивільно-політичних орієнтацій, необхідних для участі в політичному житті. Основними агентами соціалізації, як правило, виступають сім'я, освіта, групи рівних,

релігія, характер місця роботи, ЗМІ, соціальні інститути, уряд, спільнота, політичні партії та вторинні групи.

3. Політико-ідеологічне самовизначення – це процес, котрий передбачає формування власної ідейно-політичної позиції з позиції співвіднесення системи політичних, громадянських цінностей та ідеалів й системи індивідуальних потреб, прагнень, настановлень у процесі впорядкування власних уявлень про доцільний вибір суспільно-політичної моделі розвитку. Політико-ідеологічне самовизначення є соціально-особистісним утворенням, що розглядається як осмислений, рефлексивний результат процесу визначення світоглядних і ціннісних пріоритетів у політико-ідеологічній сфері, спирається на особистісну ціннісну систему, зумовлюється ідейно-політичними орієнтаціями та особливостями соціального мислення, цілями, мотивами, потребами особистості. Переломити політико-психологічне відчуження молоді, можливо лише реальними проектами політичних і соціальних інституцій, створенням для неї правових, соціальних, економічних і організаційних умов і гарантій, що забезпечують їй суб'єктне ставлення до політичної ситуації в нашій державі.

4. Проведений нами аналіз показав, що електронні медіатехнології мають величезний арсенал з маніпуляції свідомістю та поведінкою молодого покоління, установки яких не мають чітких орієнтирів. Гіперактивний вплив електронного медіасередовища на формати соціально-політичних подій стає фактором нестабільності та кидає виклик системі національної безпеки. Сьогодні гостро постає соціальна проблема щодо пропаганди екстремізму та тероризму в соціальних мережах, деструктивного контенту та відсутності цензури в Інтернеті. Використання медіаосвітніх технологій та реалізація завдань підвищення медіаграмотності та медіакультури молодих громадян дозволять задіяти їхню креативність на користь держави та громадянського суспільства. Органи влади зацікавлені у виробленні продуктивних механізмів громадського контролю за формуванням у молодіжному середовищі духовних

цінностей, що відповідають національним інтересам країни, вихованню патріотизму та громадянської відповідальності за її долю.

5. Політико-ідеологічне самовизначення є процесом відносно автономним, що передбачає формування власної ідейно-політичної позиції шляхом узгодження системи політичних та загальносуспільних цінностей і ідеалів з системою індивідуальних потреб, прагнень та установок. Це відбувається під час впорядкування особистістю уявлень про найбільш доцільний вибір суспільно-політичних моделей розвитку, а також визначення шляхів та методів їх реалізації. Особа при цьому розглядає свою роль у здійсненні цих виборів, виражає свої оцінки щодо обраного шляху та реалізації сформованих намірів у сфері громадсько-політичного життя. Ступінь і зміст політичного становлення молоді людини, а також її самовизначення в контексті політико-ідеологічних цінностей залежать від рівня самосвідомості та самооцінки, розвитку соціального мислення та рефлексії, а також від системи ціннісних орієнтацій та компонентів особистісної готовності проявляти себе в соціально-політичній сфері. Головним елементом готовності молоді до політико-ідеологічного самовизначення є інтерес до політики. Ураховуючи значущість соціально-психологічних характеристик для активізації орієнтації на політико-ідеологічне самовизначення, необхідно сформувати соціально-психологічні стратегії регуляції та корекції когнітивних, мотиваційних і поведінкових установок щодо політико-ідеологічного спрямування. Такі стратегії визначають суть соціально-психологічних механізмів політико-ідеологічного самовизначення, які формуються особистістю в процесі взаємодії у соціальному довкіллі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аристотель. Політика. Київ: Основи, 2009. 239 с.
2. Васильєв А. О. Еволюція нормативно-правової бази державної молодіжної політики незалежної України. *Теорія та практика державного управління*. 2011. Вип. 2. С. 47-58.
3. Головатий М. Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення. Київ: Наукова думка, 1993. 236 с.
4. Головатий М. Ф. Формування державної молодіжної політики в сучасній Україні (політологічний аналіз) : автореф. дис. ... докт. політ. наук. К., 1999. 15 с.
5. Головенько В.А. Нове покоління незалежної України. Інформаційні матеріали для слухачів Курсів підвищення кваліфікації працівників галузі сім'ї та молоді (тези лекцій) / за заг. ред. Г. Л. Черепанової. Київ: Державний ін-т. проблем сім'ї та молоді, 2004. Кн. 4. 136 с.
6. Городенко Л. М. Політична культура: до визначення понять. *Українське журналістикознавство*. 2014. №15. С. 19-25.
7. Гуцалова М. В. Державна молодіжна політика як фактор залучення молоді до участі у державотворчих процесах. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. Сер. : Політологія. 2009. Т. 110, Вип. 97. С. 85-88.
8. Гуцалова М. В. Моделі молодіжної політики в країнах Європейського Союзу. *Наукові праці. Політологія*. 2014. Вип. 218. Т. 230.
9. Державна молодіжна політика в Україні: світовий і національний досвід формування та реалізації. URL: <http://www.viche.info/journal/1740> Дата звернення: 09.02.2024.
10. Довідка про модель реалізації молодіжної політики на рівні міських/селищних/сільської ОТГ URL: https://old.decentralization.gov.ua/pics/attachments/Rekomendaciyi_schodo_realizaci

yi molodizhnoyi politiikii v umovah decentralizaciyi.doc. Дата звернення: 04.02.2024.

11. Дорожня карта реформування молодіжної сфери. URL:<https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/DG/ManualYW-1.pdf>. Дата звернення: 05.02.2024.

12. Жадан І. Політична соціалізація /Політична енциклопедія. Київ: Парламентське видавництво, 2011. С. 590.

13. Кияшко Л.О. та ін. Політична участь молоді сучасної України: психологічні чинники активізації. Київ: Міленіум, 2014.

14. Коваль Г. В. Розвиток державної молодіжної політики: теорія, методологія, механізми реалізації: монографія. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/monograf/72/1.pdf> Дата звернення: 09.02.2024.

15. Коваль Г. В. Сутність державної молодіжної політики. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»*. Сер. : Державне управління. 2011. Вип. 147. Т. 159.

16. Кондратинський О. С. Наукові підходи до типології рівнів участі громадянського суспільства у формуванні місцевих політик. *Теорія та практика державного управління*. 2018. № 1 (60).

17. Корсакевич С.С. Політичне самовизначення молоді: соціально-психологічні особливості. *Проблеми політичної психології*. 2020. Випуск 9 (23). С. 183-194. УДК 159.99

18. Лиска О. Г. Взаємодія молоді з органами місцевого самоврядування. URL:<http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu5.pdf> Дата звернення: 09.02.2024.

19. Лідер технічної освіти України. URL: https://kpi.ua/kpi_about Дата звернення: 09.02.2024.

20. Лісовець О. В. Теорія і методика роботи з дитячими та молодіжними організаціями України. URL:<https://westudents.com.ua/glavy/88485-53->

[molodjn-organzats-poltichno-spryamovanost.html](#) Дата звернення:
09.02.2024.

21. Модель реалізації молодіжної політики в умовах децентралізації
URL: <https://decentralization.gov.ua/youth/molod-v-oth>. Дата звернення:
05.02.2024.

22. Модель участі молоді в процесах ухвалення рішень. URL:
<http://dsmsu.gov.ua/index/ua/material/40791> Дата звернення: 09.02.2024.

23. Модель участі молоді. URL:
http://dsmsu.gov.ua/mediaOpis_modeli_%281%29.docx Дата звернення:
09.02.2024.

24. Молодіжна політика в об'єднаних територіальних громадах
(дорожня карта) URL:<http://youthcouncil.com.ua/management>. Дата звернення:
03.03.2024.

25. Молодіжна політика Європейського Союзу. Донецьк: Донецький
молодіжний дебатний центр, 2006. 106 с.

26. Молодіжні організації політичної спрямованості URL:
https://pidruchniki.com/15950907/sotsiologiya/molodizhni_organizatsiyi_politichnoy_i_spryamovanosti Дата звернення: 09.02.2024.

27. Молодь та молодіжна політика в Україні: соціально-демографічні
аспекти. Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН
України. URL: <https://ukraine.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf> Дата звернення:
03.02.2024.

28. Мотречко В. Організація діяльності суб'єктів місцевого
самоврядування щодо реалізації молодіжної політики : дис. ... к. держ. упр..
Одеса, 2018. 241 с.

29. Новий Закон «Про молодь». URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2018/06/rpr_youth_presentation.pdf. Дата звернення: 09.02.2024.

30. Обіход М.М. Вдосконалення державного управління реалізацією молодіжної політики в Україні. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 3. С. 159-167.
31. Обушний М.І. та ін. Партологія. 2-е вид., випр. і допов. Київ, 2017. 316 с.
32. Овчар О. М. Сучасні тенденції молодіжної політики Європейського Союзу: досвід для України. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/ejournals/tppd/20107/zmist/R_2/11Ovchar.pdf. Дата звернення: 05.02.2024.
33. Особливості й основні функції державної молодіжної політики. URL: <http://lektsii.net/3-52143.html>. Дата звернення: 09.02.2024.
34. Особливості й функції державної політики щодо молоді. URL: <http://lektsii.net/3-52147.html>. Дата звернення: 05.02.2024.
35. Перепелиця М. П. Державна молодіжна політика в Україні (регіональний аспект). Київ : Український інститут соціальних досліджень, Український центр політичного менеджменту, 2010. 242 с.
36. Пеша І. Система молодіжної роботи в умовах децентралізації. *Молодіжна політика та молодіжна робота* : матеріали II міжрегіональної наук.-практ. конф., 14 груд. 2017 р., м. Дніпро / за заг. ред. Є. І. Бородіна. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 114 с.
37. Про загальні засади державної молодіжної політики в Україні : декларація від 15 груд. 1992 р. № 2859-XII URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2859-12>. Дата звернення: 05.02.2024.
38. Про сприяння соціальному становленню молоді та розвитку молоді в Україні : закон України від 5 лют. 1993 р. № 2998-XII (зі змінами) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2998-12>. Дата звернення: 05.02.2024.
39. Резнік О. Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні. Київ: Інститут соціології НАН України, 2019.

40. Скрипнюк О. Децентралізація влади як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу: теорія й практика. *Віче*: 2015. № 12. С. 22-24.
41. Соціологія : курс лекцій / за ред. В. М. Пічі. Київ: Заповіт, 1996. 221 с.
42. Сторожук Р. П. Державна молодіжна політика в контексті європейського вибору України: механізм : автореф. дис. ... к. держ. упр. Одеса, 2007. 23 с.
43. Сторожук Р. П. Зарубіжний досвід реалізації молодіжної політики. *Державне будівництво*. Електронне наукове фахове видання Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. 2006. №1. URL:www.nbuuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2006-1/index.html. Дата звернення: 05.02.2024.
44. Стратегічні пріоритети молодіжної політики: освіта, зайнятість, житло : щоріч. доп. Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2013 року) / М-во молоді та спорту України, Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики; [редкол.: Г. М. Надтока, д. істор. н., гол. ред. колегії; С. І. Болтівець, д. психол. н.; В. О. Рябенко; С. В. Митрофанський, А. І. Білий, Р. А. Мироненко, Б. М. Галайко]. К., 2014. 359 с.
45. Формування та реалізація державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації. Тернопіль : Тернограф, 2017. 100 с.
46. Циганенко Г. В. Соціально-психологічні механізми політико-ідеологічного самовизначення молоді : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.05. Київ, 2005. 21 с.
47. Шваб М. А. Молодіжні неурядові організації в сучасному публічному процесі: інформаційно-комунікаційний вимір : дис. ... канд. політичн. наук :23.00.02. Луцьк, 2016. 202 с.

48. Ярема О. Формування державної молодіжної політики в Україні в умовах децентралізації. *Молодіжна політика та молодіжна робота* : матеріали II міжрегіональної наук.-практ. конф., 14 груд. 2017 р., м. Дніпро / за заг. ред. Є. І. Бородіна. Дніпро: ДРІДУ НАДУ, 2017. 114 с.

49. Council resolution of 27 November 2009 on renewed framework for European cooperation in the youth field (2010-2018) URL: [http:// ec.europa.eu /youth/pdf/doc1648_en.pdf](http://ec.europa.eu/youth/pdf/doc1648_en.pdf).Дата звернення: 05.02.2024.

50. Eberly D. National Youth Semce in the 20th and 21st centuries. - New Zealand, 2007. 56 p.

51. Student Youth Organization. URL: <http://asoiu.edu.az/en/page/37-student-youth-organization> Дата звернення: 05.02.2024.